

EKWIWALENT PRZEKŁADOWY: ANI SYNONIMIA, ANI BLISKOZNACZNOŚĆ (NA PRZYKŁADZIE CZASOWNIKA *ABANDONNER*)

Jan KORTAS
Uniwersytet Gdański

Abstract. This paper aims at studying non-synonymy in translation, on the example of the verb *abandonner*, where, for different reasons, a semantic equivalent of the type lexeme A → lexeme B (synonym or parasynonym) doesn't occur. Two main types of this non-synonymy can be distinguished: 1° corresponding translation units differ semantically, resulting in a non-synonymic equivalent of *abandonner* (*il abandonna son pays* → *wyjechał z kraju*); 2° corresponding translation units, while synonymous, are characterized by a different argument position (*ses forces l'abandonnèrent* → *opadł z sił*); in the latter case, the lexeme corresponding to *abandonner* is only its predicative equivalent (*opadł*), which, together with the other structural elements, builds the meaning of the translation unit.

La mémoire est toujours aux ordres du coeur
Rivarol

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie różnorodnych technik, zabiegów i wyborów translatorskich spotykanych wówczas, gdy w paralelnych tekstach (francuskim i polskim) nie występuje naturalna relacja przekładowa, jaką jest ekwiwalencja semantyczna typu: leksem A w języku wyjściowym → leksem B (synonim lub quasi-synonim) w języku docelowym, jak również omówienie przyczyn tego stanu rzeczy. Analiza przeprowadzona zostanie na przykładzie czasownika *abandonner*¹, co do którego – wbrew nieco przewrotnie brzmiącemu

¹ Pominęta zostanie forma zwrotna (*s'abandonner*), której znaczenia są w znacznej mierze odmienne.

tytułowi – relacja ta ma oczywiście zastosowanie. Wybór tego właśnie leksemu nie jest przypadkowy; postaramy się bowiem wykazać, że mimo iż w odniesieniu do danego wyrazu, w wyniku jego zaawansowanej polisemii, tłumacz ma do wyboru – jak w przypadku *abandonner* – cały szereg synonimów i quasi-synonimów przekładowych w zależności od uwarunkowań kontekstowych, stylistycznych, pragmatycznych, strukturalnych itp., rozwiązania te okazują się często niewystarczające. A oto najczęściej spotykane w przekładzie synonimy i wyrazy bliskoznaczne odnośnie rzeczonoego czasownika: *opuścić*, *(po)zostawić*, *(po-, za-, od)rzucić*, *(wy)eliminować*, *rozstać się*, *(po)żegnać (się)*, *zerwać*, *zaniechać*, *(z)rezygnować*, *(za)przestać*, *odstąpić*, *wycofać się*, *zrzec się*, *pozbyć się...* Mają tu również zastosowanie leksemy nieczasownikowe, a w szczególności:

- leksemy rzeczownikowe: *Le scandale causé par ce détournement [...] le contraint d'**abandonner** les fouilles.* → *Skandal spowodowany przez tę kradzież [...] zmusił go do **zaniechania** dalszych wykopalisk (messa)*²;
- leksemy przymiotnikowe: [...] *et faisait un tintamarre qui réveillait longuement les échos sourds de la demeure **abandonnée**.* → [...] *hałasowała przez cały dzień i echo tej dziecinnej wesołości dziwnie brzmiało w posępnych murach **pustego** domu (meaulnes)*;
- makroleksemy frazeologiczne: *Puisqu'elle va mourir, il vaut mieux **abandonner** tout que de le sauver pour sa famille qu'elle n'a pas voulu voir, et qui ne l'a jamais aimée.* → *Skoro i tak ma umrzeć, lepiej **machnąć na** wszystko **ręką** niż ratować cokolwiek dla rodziny, której nie chciała nigdy widzieć i która jej nie lubiła (dama).*

Ponieważ ekwiwalencja w przekładzie jest relacją odwracalną, rozpatrywana będzie niesynonimiczność przekładowa czasownika *abandonner* pojawiającego się zarówno w tekście wyjściowym, jak i docelowym. Wyróżnić można dwa zasadnicze aspekty owego zjawiska:

- ekwiwalentne jednostki przekładowe nie są tożsame semantycznie, co wynika z obecności odpowiednika niesynonimicznego leksemu *abandonner*: *il **abandonna** son pays* → *wyjechał z kraju*;
- ekwiwalentnejednostkiprzekładowesatożsame lub zbliżone znaczeniowo, lecz różnią się odmiennym porządkiem wyrażen argumentowych: *ses forces l'**abandonnèrent*** → ***opadł** z sił*; można tu co najwyżej mówić o odpowiedniku predykatywnym (*opadł*) czasownika *abandonner*, konstruującym wraz z pozostałymi składnikami strukturalnymi sens całej jednostki przekładowej.

² Przykłady literackie zaczerpnięte z: D. Bralewski (2013).

Oba powyższe modele ilustrują dwa zasadnicze rodzaje zmian semantycznych w przekładzie: a) niesynonimiczność ekwiwalentnych jednostek przekładowych, zwana przez H. Lebedzińskiego (1989: 110) mobilnością oznaczeń (*mépris* → *niedocenywanie, nieuwzględnianie*; *j'ai une excuse sérieuse* → *mam ważne ku temu powody* itp.); b) synonimiczność lub bliskoznaczność ekwiwalentnych jednostek przekładowych cechujących się odrębnością struktur formalno-semantycznych (*wiatrak* → *moulin à vent*; w wyrażeniu *pojawia się nowe znaczenie* → *un mot prend une nouvelle signification* itp.). Zjawiska te określane są ogólnym terminem *modulacja* (Vinay, Darbelnet, 1958), oznaczającym również stosowane w takich przypadkach techniki translatorskie.

Niesynonimiczność przekładową *abandonner* analizować będziemy w oparciu o zaprezentowane przez K. Bogackiego (2000) i D. Bralewskiego (2012) kontinuum relacji semantycznych łączących ekwiwalentne elementy przekładowe: począwszy od jej najmniej zaawansowanego charakteru (gdzie rzeczony czasownik z jego polskim odpowiednikiem łączy wspólne pole semantyczne), poprzez określoną relację leksykalną łączącą owe ekwiwalenty (np. antonimia), a skończywszy na jej najbardziej radykalnej formie określanej przez wymienionych tu autorów jako rozdzielną semiczną.

Rozpatrzmy zatem pierwszy typ niesynonimiczności przekładowej *abandonner*, polegającej na związku leksemów jako elementów tego samego pola semantycznego, czyli zbioru wyrazów połączonych nadrzędnym komponentem znaczeniowym. Przykładem tego rodzaju relacji może być dublet ekwiwalencyjny *abandonner* → *zaniedbać*, w którym znaczenia kontekstowe obu czasowników łączy wspólny funktor semantyczny 'désintéressement': [...] *il en vint à parler des domaines qu'il avait visités et spécialement d'un domaine à demi abandonné aux environs du Vieux-Nançay* [...] → [...] *zaczął opowiadać o różnych majątkach, które zwiedzał, a w szczególności o pewnej [...] zaniedbanej, prawie opuszczonej posiadłości w okolicach Vieux-Nançay* [...] (meaulnes). Ekwiwalent niesynonimiczny formy imiesłowej *abandonné* funkcjonuje tu w ramach amplifikacji przekładowej, odpowiadając bowiem dwóm elementom ekwiwalencyjnym: synonimicznemu (*opuszczonej*) i niesynonimicznemu (*zaniedbanej*), co pozwoliło uniknąć niezręczności strukturalnej, gdyby zastosować jedynie odpowiednik synonimiczny ([...] *a w szczególności o pewnej prawie opuszczonej posiadłości* [...]).

Kolejny typ niesynonimiczności przekładowej *abandonner* oparty jest na określonej relacji semantycznej łączącej ów leksem z jego ekwiwalentem semantycznym lub predykatywnym. Jedną z nich jest relacja inkluzji, co ilustrują np. użycia ablatywne. W wielu kontekstach, gdzie poprzez cechy semantyczne obu składników argumentowych (najczęstszy schemat: żywotność

+ *abandonner* + miejsce) czasownik ten pełni funkcje ablatywne, występuje jako jego niesynonimiczny odpowiednik przekładowy czasownik ruchu, którego struktura prefiksarno-przymkowa, oddająca różnorodne niuanse lokatywne, jest wykładnikiem explicytnym ablatywności. Mamy tu zatem niesynonimiczność przekładową typu *abandonner (un lieu) → wyjść (z), wybiec (z), wyjechać (z), odlecieć (z)...* zdradzającą cechy inkluzywności (hiperonim → hiponimy). Ponieważ w odróżnieniu od polszczyzny język francuski nie ma rozbudowanego paradygmatu tego typu struktur czasownikowych, funkcje te pełnią często konstrukcje przechodnie z *abandonner*. Tłumacz, mając do wyboru ekwiwalent synonimiczny *abandonner* o funkcji ablatywnej (*opuścić*) i odpowiedni czasownik ruchu precyzyjniej określający parametryzację ablatywności, decyduje się często na to drugie rozwiązanie. I tak zdanie *Charles se précipita vers le Lion d'or, et le pharmacien qui l'aperçut passant sur la place, sans chapeau, abandonna la pharmacie* zostało przełożone: Karol pomknął „Pod Złotego Lwa” i aptekarz, ujrawszy go na rynku bez kapelusza, **wybiegł** z apteki (bovary). Czasownik *abandonner* osadzony jest w kontekście określającym zarówno ablatywność w odniesieniu do wnętrza lokalizatora (*la pharmacie*), jak i dynamiczny charakter czynności, co doskonale oddaje forma **wybiegł** niemająca francuskiego odpowiednika leksykalnego. Czasownik ruchu o funkcji ablatywnej może być też ekwiwalentem przekładowym całej struktury przechodniej z *abandonner*: *Sa mère en fut exaspérée. Il s'indigna plus fort qu'elle. Il avait changé tout à fait. Elle abandonna la maison.* → Wyprowadziło to z równowagi jego matkę. Uniósł się wówczas jeszcze gwałtowniej niż ona, zmienił się zupełnie. **Wyjechała** (bovary). Użyty zamiast odpowiednika synonimicznego (*opuściła dom*) czasownik ablatywny *par excellence* (**wyjechała**) zdaje się dobitniej podkreślać zerwanie relacji z rodziną. A oto sytuacja odwrotna, gdzie *abandonner* pojawia się w tekście docelowym: *Ubierali człowieka w skafander, wywozili na orbitę okołoziemską i na wysokości jakichś stu tysięcy kilometrów [...] wyrzucali go po prostu z rakiety w próżnię, a potem odlatywali.* → *On habillait le candidat d'un scaphandre, on l'emmenait sur l'orbite terrestre, et là, à une hauteur d'à peu près cent mille kilomètres, [...] on l'éjectait tout simplement dans le vide et on l'y abandonnait* (retour). Francuszczyzna dysponuje, co prawda, czasownikiem *s'envoler*, lecz rozwiązanie to nie zdaje egzaminu ze względu na zbytnią synkretyczność parametryzacji ablatywnej (*s'envoler* może znaczyć *odlecieć, wzlecieć, wylecieć, wystartować*). Inkluzywności doszukać się też można w przykładach typu: *Prativa avait abandonné le sari pour un pull rouge [...] → Prativa zastąpiła [...] sari czerwonym sweterkiem [...]* (vill). Na wybór ekwiwalentu niesynonimicznego miał tu wpływ czynnik składniowy: konstrukcja *abandonner qch pour qch* w sposób naturalny implikuje modulację *abandonner → zastąpić*. Polski odpowiednik oraz

jego potencjalne ekwiwalenty substytucyjne (*zamienić, zmienić*) zdradzają pewne cechy hiponimów w odniesieniu do *abandonner*. Inkluzję tę wyraża parafraza: ‘zastąpić, zamienić, zmienić to abandonner qch pour qch’. Analogiczna relacja semantyczna widoczna jest również w następującym przykładzie: *Souvent, il se mettait en marche, dans le projet de tout oser ; mais cette résolution l’abandonnait bien vite en la présence d’Emma [...] → Często szedł do niej, zdecydowany na wszystko. Ale gdy tylko ją ujrzał, **zmieniał** zaraz postanowienie* (bovary). Różnica polega na tym, że owa relacja funkcjonuje w ramach konwersu przekładowego, czyli techniki opartej na mechanizmie konwersji leksykalnej: chodzi o równoważne znaczeniowo struktury predykatowo-argumentowe o odmiennym porządku wyrażenia argumentowych (*stracił odwagę / opuściła go odwaga*). Oprócz klasycznych konwersów wyróżnić również można, co ilustruje powyższy przykład, tzw. quasi-konwersy (Apresjan, 2000), cechujące się bliskożnacznością owych struktur. Konwersy to bardzo przydatna technika translatorska (por. Bralewski, 2012), często stosowana wówczas, gdy ograniczenia kolokacyjne wykluczają użycie czasownikowego ekwiwalentu synonimicznego lub bliskożnacznego (por. *infra*). Tak ma się rzecz w tym przypadku, gdyż zastosowanie takiej samej jak w zdaniu wyjściowym struktury predykatowo-argumentowej z odpowiednikiem dosłownym lub bliskożnacznym leksemu *abandonner* jest niemożliwe (*cette résolution l’abandonnait → *postanowienie go opuszczało / porzucało*).

Innym rodzajem relacji semantycznej w ramach niesynonimiczności przekładowej *abandonner* jest antonimia. W tym przypadku klasyczną techniką translatorską w celu uzyskania ekwiwalencji przekładowej jest tzw. *contraire négatifé* (Vinay i Darbelnet, 1958), czyli zanegowane przeciwieństwo (za: Bralewski, 2012: 293), którego najczęstszym schematem semantyczno-strukturalnym jest antonim leksykalny z formalnym wykładnikiem przeczenia (*te grzyby są niejadalne → ces champignons ne sont pas comestibles*). Oto przykład: *I na swoim nie postawimy? – wolali drudzy zachęcając się, a cisnąc coraz bliżej i groźniej [...] → Est-ce que par hasard nous **abandonnons** ? criaient les autres en s’excitant mutuellement et en s’avançant toujours plus près, toujours plus menaçants [...] (paysans)*. Dosłowny przykład frazeologizmu *postawić na swoim* (np. *faire valoir sa volonté*) nie oddawałby zawartych w kontekście konotacji (roszczenia, walka), toteż lepszym rozwiązaniem jest zaproponowany przez tłumacza antonim w formie czasownika *abandonner* nasuwającego tego rodzaju skojarzenia (por. klasyczna kolokacja: *abandonner la lutte*).

Odmianą techniki antonimicznej w przykładzie jest antonimia kontekstowa polegająca na tym, że dany stan rzeczy określają w tekście wyjściowym i docelowym przeciwstawne aspekty, co wynika często z uwarunkowań semantyczno-strukturalnych (por. Bralewski, 2012: 295): *À l’époque, en effet, on*

n'avait guère abandonné la théorie des « miasmes », et l'on supposait que la fièvre jaune était transmise par des germes présents dans l'air ou dans l'eau. → *W tamtych czasach obowiązywała jeszcze teoria „miazmatów” i uważano, że żółta febra występowała w powietrzu lub wodzie (messa).* Tłumacz zastosował ową technikę, mając zapewne na uwadze określnik czasu implikujący duratywność (*W tamtych czasach*), co wyraźnie akcentuje antonim kontekstowy *obowiązywała jeszcze teoria* w odróżnieniu od odpowiednika dosłownego *nie odrzucono jeszcze teorii*. A oto drugi przykład, zawierający bardziej rozbudowaną strukturalnie antonimię kontekstową: *Le stratège abandonne relativement les tendances lourdes de l'environnement au profit de l'analyse fine de quelques ruptures significatives.* → *Strateg w stosunkowo mniejszym stopniu skupia swą uwagę na wyraźnych tendencjach ewolucji otoczenia, a raczej przeprowadza dokładną analizę niektórych znamiennych zjawisk o charakterze przełomowym (nizard).* Wydaje się, że punktem wyjścia zastosowanej tu antonimii kontekstowej jest figurujący w przekładzie odpowiednik leksykalny przysłówka *relativement*, ‘stosunkowo’, który w odniesieniu do wyrażonej w zdaniu relacji kwantyfikatyno-porównawczej narzuca strukturę zawierającą antonim kontekstowy (*w stosunkowo mniejszym stopniu skupia swą uwagę na..., a raczej...*).

Kolejną relacją semantyczną w ramach niesynonimiczności przekładowej *abandonner* jest związek przyczynowo-skutkowy: [...] *mais nous, dès que nous ne pouvons plus servir à la vanité ou au plaisir de nos amants, ils nous abandonnent [...]* → *Ale my, skoro tylko nie możemy już dogadzać próżności lub zachciankom naszych kochanków, zostajemy same [...]* (dama). Transfer *ils nous abandonnent* (przyczyna) → *zostajemy same* (skutek) uwarunkowany jest czynnikiem składniowym. Tłumacz, chcąc zachować zasadniczą strukturę zdania francuskiego (emfaza zaimkowa + zdanie podrzędne + zdanie główne), musiał uciec się do powyższych przekształceń składniowo-semantycznych, gdyż w przypadku ekwiwalentu synonimicznego mielibyśmy do czynienia z efektem anakolutu: **Ale nas, skoro tylko nie możemy już dogadzać próżności lub zachciankom naszych kochanków, porzucają.* A oto następny przykład: *Si la mère de Zacharie voulait toucher le plus longtemps possible les quinzaines de son fils, la mère de Philomène s'emportait à l'idée d'abandonner celles de sa fille.* → *Matka Zachariasza chciała jak najdłużej korzystać z zarobków syna, a matkę Filomeny ogarniał gniew na samą myśl, że miałaby utracić zarobek córki (germ).* W tym przypadku omawiana relacja: przyczyna (*abandonner les quinzaines de sa fille*) → skutek (*utracić zarobek córki*) wynika z uwarunkowań kontekstowo-pragmatycznych (*Philomène s'emportait à l'idée de...*): przykre dla Filomeny byłyby skutki jej decyzji o rezygnacji z zarobków córki, czyli ich utrata, co podkreśla tłumacz, zastępując potencjalny ekwiwalent synonimiczny

w rodzaju *zrezygnować* [z *zarobku*] bardziej sugestywnym odpowiednikiem *utracić* [zarobek]. Ten sam typ relacji występuje w przekładzie kolejnego zdania, z tym że mamy tu do czynienia z odwrotną kolejnością obu jej członów: skutek (*abandonner*) → przyczyna (*sprzyskrzyła się*): *Soudain, je le vis abandonner ce jeu puéril pour courir vers un tombereau qui venait par le chemin de la Vieille-Planche.* → *Ale jemu prędko **sprzyskrzyła się** ta dziecinna rozrywka i pobiegł w stronę wozu jadącego właśnie drogą z Vieille-Planche* (meaulnes). Również w tym przypadku odpowiednik niesynonimiczny, poprzez ukazanie motywacji agensa, jest bardziej nacechowanym pragmatycznie członem wypowiedzi aniżeli ekwiwalent dosłowny (*przerwał tę dziecinną rozrywkę*).

Rozpatrzmy na koniec trzeci typ niesynonimiczności przekładowej *abandonner*, gdzie pomiędzy owym leksemem a jego ekwiwalentem semantycznym lub predykatywnym podobieństw czy też relacji semantycznych doszukać się najtrudniej. Tego rodzaju odpowiedniości wynikają nierzadko z ograniczeń kolokacyjnych, gdyż czasownik *abandonner* w porównaniu z jego polskimi ekwiwalentami synonimicznymi lub bliskoznacznymi cechuje o wiele szerszy zakres łączliwości wyrazowych. Chodzi tu m.in. o jego zastosowania w odniesieniu do predyspozycji fizycznych i psychicznych, życia duchowego itp. W tego typu kontekstach leksemowi *abandonner* mogą odpowiadać w polszczyźnie różnego rodzaju niesynonimiczne wyrażenia predykatywne, w tym frazeologiczne lub metaforyczne, które tłumacz francuski może sprowadzać do wspólnej struktury predykatywnej z *abandonner*, stosując często technikę konwersu. Oto przykłady: *Opadłszy z sił, spoczął na głazie.* → [...] *sentant ses forces l'abandonner*, [...] *se laissa choir sur un rocher* [...] (contes). *Wszystkie części ciała odmówiły mu kolejno posłuszeństwa, aż pozostał tylko mózg.* → *Tous les organes de son corps l'abandonnèrent peu à peu, à part le cerveau* (krall). *Ogarniał mnie rosnący gniew. Właściwie powinienem był wyjść, ale moja cierpliwość prysła.* → *La colère montait en moi. J'aurais dû me dominer et sortir, mais la patience m'abandonna* (solar).

A oto przykłady zabiegów i wyborów translatorskich w sytuacji odwrotnej, gdzie mamy do czynienia z niesynonimicznością przekładową czasownika *abandonner* figurującego w zdaniu wyjściowym. Rozpatrzmy na wstępie przypadek, gdzie mimo iż ekwiwalent synonimiczny lub bliskoznacznym jest w danym kontekście możliwy, tłumacz proponuje inne rozwiązania. Odstępstwo od przekładu dosłownego może być uwarunkowane czynnikami stylistycznymi: *Charles y consentit. Mais, au moment du départ, tout courage l'abandonna.* → *Karol przystał na to. Ale w chwili wyjazdu **zabrakło** mu odwagi* (bovary). Wersja modulacyjna brzmi naturalniej w porównaniu z odpowiednikiem dosłownym (*opuściła go odwaga*) nazbyt nacechowanym stylistycznie, gdyż tego rodzaju

struktury są często wyznacznikami stylu wzniosłego i archaicznego (*opuściły go męstwo i odwaga*). A oto kolejny przykład: *Elle coulait sans bruit, rapide et froide à l'oeil ; de grandes herbes minces s'y courbaient ensemble, selon le courant qui les poussait, et comme des chevelures vertes abandonnées, s'étaient dans sa limpidité* → *Płynęła cicho, bystra i zimna. Długie, cienkie wodorosty wiły się, kołysane jej prądem, i rozścielały w przezroczystej strudze **pasma** zielonych włosów* (bovary). Użyte w znaczeniu przenośnym w odniesieniu do płynących w wodzie wodorostów wyrażenie *chevelures vertes abandonnées* ma ekwiwalent przekładowy *pasma zielonych włosów*, zawierający odpowiednik funkcjonalny formy imiesłowowej *abandonnées* (znaczącej w tym kontekście: 'rozpuszczone w nieładzie'; por. frazeologizm « chevelure abandonnée au vent »), *pasma*, oddający zarówno istotny komponent semantyczny, jak i wzmacniający metaforyczność oraz poetyckość zdania. Francuskie wyrażenie przetłumaczone synonimicznie spowodowałoby chybiony efekt stylistyczny, nasuwając, pomimo metaforycznego zastosowania, nazbyt dosłowne skojarzenia: [...] *wodorosty [...] rozścielały w przezroczystej strudze rozpuszczone zielone włosy*. Odstępstwa od stosowania w przekładzie synonimów lub quasi-synonimów *abandonner* mogą też być uwarunkowane kontekstem strukturalnym: *La conversation fut languissante, madame Bovary l'**abandonnant** à chaque minute, tandis qu'il demeurerait lui-même comme tout embarrassé*. → *Rozmowa nie kleiła się. Pani Bovary **milęła** co chwila, a on był jakby zakłopotany* (bovary). Okolicznik czasu implikuje użycie naturalniej brzmiącego odpowiednika niesynonimicznego (*milęła co chwila*) w porównaniu z ekwiwalentem mniej lub bardziej literalnym w rodzaju *przerywała ją co chwila*. Podobnie jest w następującym przykładzie: *Il préférerait aux bijoux qu'il **avait abandonnés** sur les cactées cette pierre fruste [...]* → *Od wszystkich klejnotów **porozwieszanych** na kaktusach wolał ten wytarty surowy kamień [...]* (tourn). Piętaszek (gdyż o niego tu chodzi) pozostawił porozwieszane przez siebie na kaktusach precjoza, po czym udał się w dalszą przechadzkę po wyspie. Kontekst strukturalny narzuca odpowiednik niesynonimiczny, *porozwieszanych* [na kaktusach], cechujący się o wiele bardziej naturalną kolokacją aniżeli ekwiwalent dosłowny (*pozostawionych na kaktusach*). Niesynonimiczność przekładowa czasownika *abandonner* może też być powiązana z kontekstem asocjacyjnym: *Excepté Gisquette et Liénarde, [...] excepté le gros voisin patient, personne n'écoutait, personne ne regardait en face la pauvre moralité **abandonnée***. → *Oprócz Żiskety i Lienardy [...] oprócz cierpliwego grubego sąsiada – nikt nie słuchał, nikt nie oglądał nieszczęsnego, **wzgardzonego** moralitetu* (katedra). Ekwiwalent synonimiczny, choć kolokacyjnie możliwy (*porzuconego moralitetu*), nie uwydatniałby w takim stopniu jak wyrażenie *wzgardzonego moralitetu* zawartych w kontekście elementów konotacyjno-ekspresywnych.

W sytuacji, gdy ograniczenia kolokacyjne całkowicie wykluczają użycie synonimu lub quasi-synonimu *abandonner*, tłumacz stosuje często technikę konwersji: *Elle [...] sentait son âme l'abandonner par ce souvenir*: → [...] *czuła, że to wspomnienie **wywleka** z niej duszę* (bovary). Ponieważ ekwiwalent dosłowny przy zastosowaniu analogicznej kolokacji się nie sprawdza (**dusza ją opuszcza / porzuca*; dozwolona jest jedynie kolokacja 'dusza opuszcza [jej] ciało'; nasuwałoby to jednak niepożądane w tym kontekście skojarzenia ze śmiercią), zastosowano tu konwers trójwalencyjny. A oto przykład zawierający w zdaniu wyjściowym nietypową kolokację *abandonner* w znaczeniu *wygasnąć*: [...] *bouts de mèche [...] que la flamme avait abandonnés*. Zamiast czasownika *s'éteindre* autor posłużył się leksemem *abandonner* pozwalającym zachować jednolity schemat składniowy (3 skomasowane zdania względne) na oznaczenie serii czynności w odniesieniu do *la flamme* w funkcji agensa: *Il me montra les deux fusées avec leurs bouts de mèche en papier que la flamme **avait** coupés, noircis, puis **abandonnés***. → *Pokazał mi oba fajerwerki z urwanymi, czarnymi knotami; widocznie płomień przepalił je, okopcił, zanim **wygasł*** (meaulnes). Ponieważ analogiczna kolokacja jak w zdaniu francuskim przy zastosowaniu odpowiednika synonimicznego *abandonner* jest niemożliwa, tłumacz posłużył się ekwiwalentem funkcjonalnym oznaczającym czynność w sposób jak najbardziej dosłowny (*zanim wygasł*), przy czym wymagało to zastosowania odmiennej struktury składniowej w formie zdania czasowego.

Konkludując powyższe rozważania, należy zauważyć, iż niesynonimiczność przekładowa w odniesieniu do danego leksemu charakteryzuje zwłaszcza jednostki słownikowe o zaawansowanej polisemii idącej w parze z szerokim zakresem łączliwości wyrazowej. Przykładem tego jest czasownik *abandonner*, który cechuje się wyjątkową elastycznością kolokacyjną, dotyczącą nie tylko bezpośrednich składników argumentowych, lecz również rozbudowanych określników predykatywnych (*le stratège abandonne relativement les tendances...*), czemu nie dorównują właściwości kolokacyjne jego polskich odpowiedników synonimicznych i bliskoznacznych. Ograniczenia te powodują, że ekwiwalent synonimiczny *abandonner* w analogicznych kolokacjach jak w zdaniu wyjściowym albo w ogóle nie wchodzi w rachubę (*cette résolution l'abandonnait* → **postanowienie go opuszczało*), albo też jest on z różnych względów, np. strukturalnych lub stylistycznych, niewskazany. W obu przypadkach tłumacz ma do dyspozycji cały szereg technik i zabiegów translatorskich mających na celu dobór optymalnego ekwiwalentu niesynonimicznego powiązanego z leksemem wyjściowym poprzez określony typ przesunięć semantycznych, począwszy od najmniej, a skończywszy na najbardziej zaawansowanych, zaś skrajny przypadek, m.in. poprzez zastosowanie konwersu, stanowi ekwiwalencja

kategorialna, czyli odpowiadające sobie predykaty (*ses forces l'abandonnèrent* → *opadł z sił*). Co więcej, zaawansowana polisemia i rozległa sieć dopuszczalnych kolokacji czasownika *abandonner* implikują siłą rzeczy przenikające w obszar niesynonimiczności przekładowej niemal nieograniczone spektrum semantyczno-konotacyjne, którego taki czy inny komponent aktualizują w formie ekwiwalentu niesynonimicznego czynniki kontekstowe ([...] *abandonna la pharmacie* → *wybiegł z apteki*), stylistyczne (*des chevelures vertes abandonnées* → *pasma zielonych włosów*) czy też pragmatyczne (*abandonner les quinzaines de sa fille* → *utracić zarobek córki*).

Źródła cytatów

- bovary: Gustave Flaubert (*Madame Bovary*), *Pani Bovary*, tłum. Aniela Micińska.
 contes: Stanisław Lem (*Bajki robotów*), *Contes inoxydables*, tłum. Dominique Sila.
 dama: Alexandre Dumas fils (*La Dame aux camélias*), *Dama kameliowa*, tłum. Stanisław Brucz.
 germ: Émile Zola (*Germinal*), *Germinal*, tłum. Franciszek Mirandola.
 katedra: Victor Hugo (*Notre Dame de Paris*), *Katedra Marii Panny w Paryżu*, tłum. Hanna Szumańska-Gross.
 krall: Hanna Krall (*Tam nie ma już żadnej rzeki*), *Là-bas, il n'y a plus de rivière*, tłum. Margot Carlier.
 meaulnes: Alain Fournier (*Le grand Meaulnes*), *Mój przyjaciel Meaulnes*, tłum. Anna Iwaszkiewicz.
 messa: Gerald Messadié (*Les Grandes découvertes de la science*), *120 odkryć, które zmieniły świat*, tłum. Dariusz Bralewski.
 nizard: Georges Nizard (*Les métamorphoses de l'entreprise : pour une écologie du management*), *Metamorfozy przedsiębiorstwa, zarządzanie w zmiennym otoczeniu organizacji*, tłum. Zbigniew Podlasiak.
 paysans: Władysław Stanisław Reymont (*Chłopi*), *Les Paysans*, tłum. Franck-Louis Schoell.
 retour: Stanisław Lem (*Powrót z gwiazd*), *Le retour des étoiles*, tłum. Michel de Wieyska.
 solar: Stanisław Lem (*Solaris*), *Solaris*, tłum. Jean-Michel Jasienko.
 tourn: Michel Tournier (*Vendredi ou les limbes du Pacifique*), *Piętaszek, czyli otchłanie Pacyfiku*, tłum. Maria i Cezary Gawrysiowie.
 vill: Gérard de Villiers (*Le roi fou du Népal*), *Tajemnica pałacowej zbrodni*, tłum. Ewa Niewczas-Pfeifer.

Bibliografia

- APRESJAN, Jurij (2000), *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*, Wrocław–Warszawa–Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
 BEDNARCZYK, Anna (2005), *Wybory translatorskie. Modyfikacje tekstu literackiego w przekładzie i kontekst asocjacyjny*, Łask, Oficyna Wydawnicza LEKSEM.
 BOGACKI, B. Krzysztof (2000), « La traduction et les limites de la fidélité », *Studia Romanica Posnaniensia*, vol. XXV/XXVI, s. 29-40.

- BRALEWSKI, Dariusz (2012), *Od przekładu do słownika. Korpus równoległy w redakcji słowników tłumaczeniowych*, Łask, Oficyna Wydawnicza LEKSEM.
- BRALEWSKI, Dariusz (2013), *Francusko-polski słownik graficznych odpowiedników przekładowych*, t. I, Łask, Oficyna Wydawnicza LEKSEM.
- GRECIANO, Gertrud (réd.) (2000), *Micro- et macrolexèmes dans leur figement discursif*, Louvain–Paris, Peeters.
- LEBIEDZIŃSKI, Henryk (1989), *Przekładoznawstwo ogólne wobec teorii enroi*, Warszawa, PWN.
- PISARSKA, Alicja, TOMASZKIEWICZ, Teresa (1996), *Współczesne tendencje przekładoznawcze*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM.
- VINAY, Jean-Paul, DARBELNET, Jean (1958), *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Paris, Didier/Montréal, Beauchemin.